

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.3.40>

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО СТОСОВНО ЧОЛОВІКІВ: ЮРИДИЧНА НЕВИДИМІСТЬ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?

Панталієнко Т.П.,
*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри теорії та історії держави і права,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: 0009-0008-2938-0752*

Панталієнко Т.П. Домашнє насильство стосовно чоловіків: юридична невидимість чи реальність?

У статті досліджується феномен домашнього насильства щодо чоловіків у контексті сучасної української та міжнародної правової системи. Автори звертають увагу на те, що попри формальну гендерну нейтральність українського законодавства, зокрема статті 126-1 Кримінального кодексу України та Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», у правозастосовній практиці потерпілі чоловіки залишаються фактично невидимими. Аналіз судових рішень, статистичних даних, результатів досліджень і роботи гарячих ліній засвідчує, що чоловіки рідко звертаються по допомогу, зокрема через суспільні стереотипи, недовіру до правоохоронної системи та брак відповідної інфраструктури підтримки. Найбільш поширеними формами насильства щодо чоловіків є психологічне, фізичне та економічне, тоді як сексуальне насильство взагалі майже не фіксується в юридичній практиці.

У статті підкреслюється, що стереотипна модель «сильного чоловіка» чинить значний психологічний тиск на жертв, змушуючи їх мовчати про насильство. Такі обставини сприяють латентності даної категорії правопорушень та істотно спотворюють загальну картину домашнього насильства в державі. Автори вказують на необхідність системного реагування держави, що має включати не лише правові, а й освітні та соціальні інструменти.

Аналізуються соціальні стереотипи, статистика звернень, а також законодавчі та інституційні механізми реагування на такі випадки. Порушується питання юридичної невидимості цієї категорії постраждалих і пропонуються напрями вдосконалення державної політики щодо захисту чоловіків-жертв насильства.

Розглянуто позитивний зарубіжний досвід Великої Британії, Канади та Угорщини, де вже впроваджено гендерно нейтральні політики з протидії домашньому насильству. У результаті зроблено висновок про нагальну потребу переосмислення суспільних уявлень і юридичних підходів задля формування справді інклюзивної системи захисту жертв, незалежно від їх статі, віку чи соціального статусу.

Зроблено висновки, що для ефективної протидії насильству щодо чоловіків необхідно удосконалити законодавство, розширити систему спеціалізованих послуг підтримки, провести масштабні інформаційні кампанії з подолання гендерних стереотипів, а також запровадити облік випадків домашнього насильства з урахуванням статі потерпілих. Такий підхід сприятиме формуванню справді інклюзивного механізму захисту прав людини в Україні.

Ключові слова: домашнє насильство, сімейне насильство, правова культура особи, чоловіки, гендер, жертва, кривдник, кримінальне правопорушення, латентність, дискримінація, стереотипи.

Pantaliienko T.P. Domestic violence against men: legal invisibility or reality?

The article examines the phenomenon of domestic violence against men in the context of the modern Ukrainian and international legal system. The authors draw attention to the fact that despite the formal gender neutrality of Ukrainian legislation, in particular Article 126-1 of the Criminal Code of Ukraine and the Law of Ukraine “On Prevention and Combating Domestic Violence”, male victims remain virtually invisible in law enforcement practice. An analysis of court decisions, statistical data, research

results and the work of hotlines shows that men rarely seek help, in particular due to social stereotypes, distrust of the law enforcement system and the lack of an appropriate support infrastructure. The most common forms of violence against men are psychological, physical and economic, while sexual violence is almost never recorded in legal practice.

The article emphasizes that the stereotypical model of a “strong man” exerts significant psychological pressure on victims, forcing them to remain silent about violence. Such circumstances contribute to the latency of this category of offenses and significantly distort the overall picture of domestic violence in the state. The authors point to the need for a systemic response by the state, which should include not only legal, but also educational and social instruments.

Social stereotypes, statistics of appeals, as well as legislative and institutional mechanisms for responding to such cases are analyzed. The issue of the legal invisibility of this category of victims is raised and directions for improving state policy on the protection of male victims of violence are proposed.

The positive foreign experience of the United Kingdom, Canada and Hungary, where gender-neutral policies to combat domestic violence have already been implemented, is considered. As a result, a conclusion is made about the urgent need to rethink public perceptions and legal approaches in order to form a truly inclusive system of protection of victims, regardless of their gender, age or social status.

The conclusions are made that in order to effectively combat violence against men, it is necessary to improve legislation, expand the system of specialized support services, conduct large-scale information campaigns to overcome gender stereotypes, and also introduce accounting of cases of domestic violence taking into account the gender of the victims. Such an approach will contribute to the formation of a truly inclusive mechanism for the protection of human rights in Ukraine.

Key words: domestic violence, family violence, legal culture of the individual, men, gender, victim, perpetrator, criminal offense, latency, discrimination, stereotypes.

Постановка проблеми. Домашнє насильство традиційно сприймається як проблема, що здебільшого стосується жінок, однак в останні роки зростає усвідомлення того, що чоловіки також можуть бути жертвами. Проте ця проблема лишається маргіналізованою в суспільному та правовому дискурсі. Водночас офіційна статистика не завжди адекватно відображає масштаби явища через низький рівень звернень, зумовлений стигматизацією та браком довіри до правозахисних органів.

Стан опрацювання цієї проблематики. Ряд вчених України, вивчали питання домашнього насильства, зокрема: Артеменко О.В., Авраменко С.М., Буклів Л.Г., Гулак О.В., Ладиченко В.В., Комаринська Ю.Б., Мельник А.Р., Стасюк Н.А., Хавронюк М.І., Яра О.С. Однак, на даний час відсутні дослідження домашнього насильства щодо чоловіків.

Метою дослідження є всебічний аналіз проблеми домашнього насильства щодо чоловіків в Україні, виявлення причин її латентності, особливостей правозастосовної практики та соціального сприйняття, а також формування пропозицій щодо вдосконалення державної політики і правозахисних механізмів з урахуванням принципу гендерної рівності.

Виклад основного матеріалу. В Україні домашнє насильство криміналізоване у ст. 126-1 КК України (введена у 2019 році) [1]. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [2] визначає жертвою будь-яку особу незалежно від статі. Однак практика правозастосування свідчить про те, що більшість заходів і програм профілактики спрямовані на захист жінок. Відсутність спеціалізованих притулків для чоловіків, недовіра з боку правоохоронних органів, а також зневажливе ставлення суспільства є свідченням наявної юридичної невидимості.

Культурна модель «сильного чоловіка» призводить до того, що жертви-чоловіки рідко звертаються за допомогою. Їх часто висміюють або не сприймають серйозно, що посилює психологічну травму. Дослідження показують, що серед чоловіків-жертв частіше фіксується емоційне, психологічне й економічне насильство, яке важче ідентифікувати та юридично довести.

Показник жертв серед чоловіків є хибним. Статус чоловіка в суспільстві та ментальність сприяють тому, що психологічно чоловікові значно тяжче визнати себе жертвою насилля. У зв'язку з цим дана категорія справ стає латентною, а тому не відображається у статистиці загальної картини домашнього насилля. Відповідно до статистики Генеральної прокуратури України потерпілими від домашнього насильства у 88% є жінки [3, с. 246].

Стереотипи щодо ролі чоловіка в суспільстві значною мірою впливають на його готовність звертатися по допомогу у випадках насильства. Згідно з дослідженням UNFPA, 82% українських чоловіків вважають, що жінки повинні дотримуватися традиційних гендерних ролей, таких як приготування їжі, прибирання та догляд за дітьми [4].

Крім того, 23% українських чоловіків бачили, як їхні батьки фізично знущалися над матерями, що може призводити до нормалізації насильства в сім'ї та передачі таких моделей поведінки наступним поколінням [5].

За даними громадської організації «Ла Страда-Україна», у 2020 році на національну гарячу лінію надійшло 29 511 звернень щодо домашнього насильства, з яких 16,4% (приблизно 4835) були від чоловіків. У наступні роки частка звернень від чоловіків зросла до 25% завдяки анонімності та конфіденційності лінії, що сприяло більшій відкритості чоловіків у зверненнях за допомогою [6].

Аналіз судових рішень показує, що чоловіки рідко фігурують як потерпілі у справах про домашнє насильство. Наприклад, у першому півріччі 2025 року в Київській області лише одна справа стосувалася чоловіка-жертви. У Сумській та Чернівецькій областях також було поодинокі випадки. Більшість таких справ стосуються насильства з боку дорослих дітей щодо батьків-чоловіків.

За результатами аналізу відомостей Єдиного державного реєстру судових рішень [7] за 2020 рік було ухвалено всього 898 вироків за статтею 126-1 Кримінального кодексу України, за 2021 – 1556 вироків, за 2022 – 1263 вироків, за 2023 – 1959 вироків, за 2024 – 1735 вироків [8]. За перші чотири місяці 2025 року в Єдиному державному реєстрі судових рішень оприлюднено 567 вироків за статтею 126-1 «Домашнє насильство» (результати дослідження відображені на рис. 1).

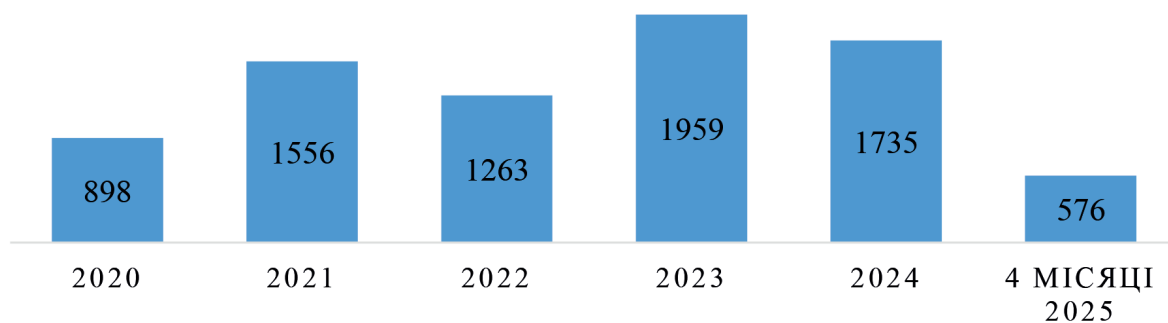

Рис. 1. Кількість вироків за статтею 126-1 Кримінального кодексу України.

У проаналізованих справах щодо чоловіків-жертв домашнього насильства виявлено три основні форми такого насильства, кожна з яких має специфічні прояви та наслідки:

– **Психологічне насильство**, яке є найпоширенішим у досліджених випадках. Воно проявляється у систематичних образах, приниженні гідності, висловленні погроз, маніпуляціях дітьми, ізоляції від соціального оточення. Таке насильство часто має накопичувальний характер і спричиняє тривалий емоційний дискомфорт, тривожність, зниження самооцінки, а у деяких випадках – депресивні стани або суїцидальні думки. Попри відсутність видимих слідів, психологічне насильство може бути не менш руйнівним, ніж фізичне.

– **Фізичне насильство**, що передбачає умисне завдання тілесних ушкоджень – від ляпасів та штовхань до серйозніших побоїв із використанням сторонніх предметів. У ряді справ зафіксовано наявність синців, саден, струсів мозку, що підтверджувалося медичними довідками. Варто зауважити, що чоловіки, як правило, не звертаються за медичною допомогою одразу, що ускладнює подальше документування насильства.

– **Економічне насильство**, яке проявляється у жорсткому контролі за доходами чоловіка, позбавленні доступу до сімейного бюджету, перешкоджанні у здійсненні трудової діяльності, примусовому переписуванні майна або нерухомості. У низці справ було встановлено, що чоловіки були змушені проживати в умовах матеріальної залежності від кривдниці або втрачали право користування власним житлом.

Загалом, аналіз засвідчив, що випадки домашнього насильства щодо чоловіків зазвичай мають комплексний характер – кілька форм насильства застосовуються одночасно, підсилюючи одна одну. Така ситуація вимагає розробки спеціалізованих механізмів ідентифікації, допомоги та захисту чоловіків як постраждалих осіб у рамках Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [2].

Форма насильства	Частота	Приклади
Психологічне	60%	Образи, приниження, погрози
Фізичне	25%	Побої, пошкодження
Економічне	15%	Обмеження доступу до коштів

Рис. 2. Відсоткове співвідношення форм насильства за статтею 126-1 Кримінального кодексу України.

Кривдниками у цих справах виступають як родичі (діти, батьки), так і партнери (співмешканці, подружжя) [7].

Показовим є факт відсутності вироків щодо вчинення домашнього насильства відносно чоловіків у формі сексуального насильства.

Насильства щодо чоловіків замовчується з ряду причин, до них варто віднести:

1. Стереотипи гендерних ролей. У суспільстві панує уявлення, що чоловік — сильний, він не може бути жертвою. Це призводить до того, що потерпілі чоловіки часто соромляться звертатись по допомогу; не сприймаються всерйоз поліцією та судами; зіштовхуються з висміюванням з боку суспільства.

2. Низький рівень довіри до органів влади та громадських організацій, що надають допомогу жертвам насильства. Багато чоловіків переконані, що органи поліції або соціальні служби не зреагують адекватно або стануть на бік жінки.

3. Латентність вчинення домашнього насильства щодо чоловіків [9, с. 118]. У судових рішеннях зазвичай не фіксується стаття потерпілого — тому статистика є неточною. При цьому більшість соціальних програм, притулків і ліній підтримки орієнтовані саме на жінок та дітей.

Дана проблема є міжнародною та потребує вирішення не лише в нашій державі. У низці європейських країн вже запроваджено політику гендерно нейтрального підходу до проблеми домашнього насильства. Зокрема, у Великій Британії діють телефонні лінії та притулки для чоловіків. При цьому, у Великій Британії, згідно з даними Office for National Statistics (ONS), близько 1 з 3 жертв домашнього насильства – це чоловіки [10].

У Канаді уряд фінансує програми підтримки всіх жертв насильства незалежно від статі [11], включаючи спеціальні притулки, телефонні лінії допомоги, кампанії з боротьби зі стигмою.

В Угорщині створені центри реабілітації для чоловіків-жертв у рамках гендерно нейтральної стратегії протидії домашньому насильству [12].

Висвітлена проблема потребує уваги з боку держави та суспільства. На нашу думку, варто вдосконалювати правозахисну систему, зокрема:

- Удосконалення законодавства шляхом запровадження чітких механізмів захисту чоловіків-жертв.
- Створення спеціалізованих центрів підтримки для чоловіків.
- Підвищення кваліфікації працівників поліції та соціальних служб щодо виявлення та реагування на випадки насильства проти чоловіків.
- Проведення інформаційних кампаній, спрямованих на подолання гендерних стереотипів.
- Внесення змін до законодавства з метою чіткого визначення механізмів захисту чоловіків-жертв домашнього насильства.
- Відкриття притулків та центрів психологічної допомоги для чоловіків, які постраждали від насильства.
- Проведення інформаційних кампаній, спрямованих на подолання гендерних стереотипів та заохочення чоловіків звертатися по допомогу.
- Організація тренінгів для працівників поліції, соціальних служб та медичних установ щодо виявлення та реагування на випадки насильства проти чоловіків.
- Запровадження обліку випадків домашнього насильства з урахуванням статі потерпілих для точнішого аналізу та розробки ефективних заходів реагування.

Висновки. Проведене дослідження засвідчило, що домашнє насильство щодо чоловіків в Україні є значною, але латентною соціально-правовою проблемою. Основними причинами її прихованості є гендерні стереотипи, страх осуду, недовіра до правоохоронних органів та відсутність належної інфраструктури допомоги. Аналіз судової практики та статистики підтверджує, що чоловіки рідко визнаються потерпілими, що, у свою чергу, ускладнює формування об'єктивної картини явища.

Правозастосовна практика демонструє домінування гендерно асиметричних підходів, які спрямовані переважно на захист жінок, тоді як потреби чоловіків-жертв залишаються поза увагою. Серед виявлених форм насильства щодо чоловіків найпоширенішими є психологічне (60%) та економічне (15%) насильство, яке важко юридично довести.

Для ефективної протидії цій проблемі необхідне:

- удосконалення законодавства шляхом чіткого закріплення механізмів захисту для всіх жертв, незалежно від статі;
- запровадження обліку потерпілих із урахуванням статі;
- створення спеціалізованих центрів підтримки для чоловіків;
- професійна підготовка представників поліції та соціальних служб;
- проведення широких інформаційних кампаній, спрямованих на подолання гендерних стереотипів.

Таким чином, лише через впровадження гендерно нейтральної державної політики, забезпечення рівного доступу до захисту і підтримки, можливо створити інклюзивну систему реагування на домашнє насильство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. Верховна Рада України: веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14?find=1&text=проступки#wl_1 (дата звернення: 01.05.2024).
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII : станом на 31 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 02.05.2025).
3. Авраменко С.М., Мельник А.Р. Портрет жертви домашнього насильства та його особливості в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, Серія ПРАВО. 2024. Випуск 81: частина 2. С. 244-249. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/03/40-3.pdf> (дата звернення: 30.04.2025).
4. UNFPA Ukraine. (2018). *Masculinity Today: Men's Attitudes To Gender Stereotypes And Violence Against Women* : веб-сайт. URL: https://www.unfpa.org/news/men-ukraine-hold-fast-gender-norms-landmark-study-finds?utm_source=chatgpt.com.
5. They registered a record number of domestic violence cases in 2024: веб-сайт. URL: https://opendatabot.ua/en/analytics/domestic-violence-2023?utm_source=chatgpt.com.
6. Ла Страда-Україна : веб-сайт. URL: <https://la-strada.org.ua/>.
7. Єдиний державний реєстр судових рішень: веб-сайт. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 4.05.2025).
8. Мельник А.Р., Панталієнко Т.П., Авраменко С.М. Зростання кількості вироків за вчинення сімейного насилля як показник підвищення рівня правової культури суспільства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, Серія ПРАВО. 2024. Випуск 83: частина 3. С. 13–18. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.3.1> URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/07/83-part-3.pdf> (дата звернення: 7.05.2025).
9. Авраменко С.М., Мельник А.Р. Латентність домашнього насильства: причини та способи подолання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, Серія ПРАВО. 2025. Випуск 88: частина 3. С. 117–122. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.3.17> URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/05/19-2.pdf> (дата звернення: 10.05.2025).
10. Office for National Statistics: веб-сайт. URL: <https://www.gov.uk/government/organisations/office-for-national-statistics>.
11. Авраменко С.М. Розслідування розбещення неповнолітніх: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2017. 242 с.
12. Асоціація боротьби зі сексуальним насильством Канади: веб-сайт. URL: <https://endingviolencecanada.org>.